

dCIDOB 101. Japó, el sol renaixent.

Diàspora japonesa a Catalunya.
Joaquín Beltrán i Amelia Sáiz

Diàspora japonesa a Catalunya*

Joaquín Beltrán i Amelia Sáiz

Institut d'Estudis Internacionals i Interculturals,
Universitat Autònoma de Barcelona;
Xarxa d'Investigació de les Comunitats
Asiàtiques a Espanya, Fundació CIDOB

La presència japonesa a Catalunya es troba especialment relacionada amb les seves inversions econòmiques en sectors productius. L'establiment de grans corporacions japoneses transnacionals mitjançant filials va començar a final de la dècada de 1960 (Sanyo, 1969; Sony, 1972; Panasonic, 1973) i va assolir el seu zenit a mitjan anys noranta. El teixit industrial català, gràcies a les seves infraestructures i nivell de desenvolupament, ha ocupat una posició privilegiada per a la inversió japonesa a Espanya amb el resultat de l'especial concentració de les seves empreses.

Malgrat que el volum de la població d'origen japonès és relativament petit, la seva contribució a l'economia espanyola no passa desapercebuda, i és responsable de més de 70.000 llocs de treball directes o indirectes, i d'una part significativa del comerç exterior.

A Catalunya viuen 1.490 dels 4.020 japonesos amb permís de residència a Espanya (final de 2006), és a dir, el 37% del total, superant a Madrid que ocupa la segona posició. Segons les dades del Consolat General del Japó a Barcelona, el nombre de japonesos ascendia a 2.173, incloent els estudiants, els nacionalitzats espanyols i els desplaçats per períodes curts de temps.

La comunitat japonesa està formada per tres segments de població clarament identificables: els executius expatriats, els estudiants i un grup heterogeni de residents permanents compost per professionals independents, artistes, empresaris de serveis per a la comunitat i matrimonis mixtos. La interacció amb la societat general depèn del grup al qual pertanyen, i va des d'un aïllament considerable propi dels executius amb trets comuns a l'estil de vida de l'elit econòmica del país (botigues exclusives, clubs de golf, residència a les zones més cares) al contacte quotidià i intens dels casats amb catalans.

Executius expatriats. La comunitat interior

El 2003, de les 190 empreses japoneses a Espanya, 66 eren centres de producció, i 140 es trobaven a Catalunya (el 70% del total a Espanya). El conjunt de la comunitat japonesa es caracteritza per una mitjana d'edat relativament elevada de 42 anys, amb una estructural laboral masculina (el 58% de les altes a la Seguretat Social són homes) i amb la taxa més elevada d'enginyers i llicenciats (el 36% del total dels seus treballadors) de tots els col·lectius estrangers. També destaca la seva preponderància en el sector industrial enfront d'altres asiàtics. Habitualment aquests treballadors altament qualificats estan casats i els acompanyen les seves dones i fills.

Els executius japonesos es caracteritzen per la temporalitat de la seva estada, que varia de tres a cinc anys, i la rotació constant dels seus destins en càrrecs de direcció i gestió de les empreses filials, la qual cosa impedeix el seu assentament a llarg termini i no facilita l'establiment de vincles estrets amb la societat general. El seu àmbit de relacions socials sol limitar-se a l'encontre amb altres executius japonesos i a realitzar activitats com jugar al golf o al beisbol. Tradicionalment la seva residència es concentrava en els barris de classe alta de Barcelona (Sarrià, Pedralbes, les Corts) i en ciutats com Sant Cugat del Vallès. No obstant això, recentment hi ha una tendència a una major dispersió, i és habitual la seva presència no solament als voltants de les fàbriques esteses per tota la geografia catalana, sinó també en municipis litorals com Lloret de Mar, Canet de Mar, Castelldefels o Sitges. La costa catalana comença a ser un destí possible per als jubilats japonesos.

El nombre d'executius expatriats de cada companyia japonesa amb interessos comercials o productius a Catalunya és molt petit i es limita als llocs de direcció. Per exemple, l'actual president de Suiyokai-Barcelona, Kobayashi Takatoshi, és el director de Kao Chemicals Europe amb filials també a Alemanya i França. El 1993 la companyia va traslladar la producció des de França a Espanya i actualment proporciona llocs de treball a 450 persones a Catalunya, 150 a Alemanya i nou a França. L'empresa opera arreu d'Europa amb un total de nou executius japonesos.

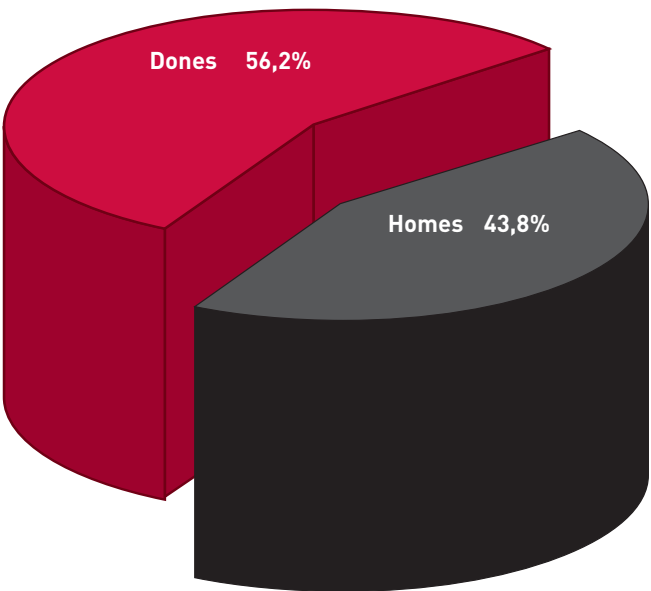
La Suiyokai i el Col·legi Japonès de Barcelona

L'Associació d'Empresaris Japonesos a Catalunya (Suiyokai), creada el 1979, reunia, a final de 2006, 53 filials, sucursals i oficines de representació d'empreses japoneses a Espanya, com també *joint-ventures*, amb oficina a Espanya, amb el domicili social o centre d'activitats a Catalunya. Si es té en compte un àmbit més gran que inclou la Comunitat Valenciana i Balears, com també empreses radicades a Madrid amb filials a Catalunya, el nombre d'empreses puja a 72. Un criteri bàsic d'admissió per ser membre consisteix en el dipòsit d'una fiança d'elevada quantia, la qual cosa exclou empresaris individuals i empreses petites que no disposen d'un gran capital.

L'associació és un punt de trobada per als seus membres que intercanvien informació i organitzen activitats; també s'encarrega de mitjançar entre les empreses japoneses i les autoritats locals, autonòmiques i centrals, i finalment dóna ajut davant de qualsevol tipus d'urgència o crisi: robatoris, malaltia, etc. Una de les seves activitats principals va ser la creació del Col·legi Japonès de Barcelona. L'associació es va encarregar de la construcció de l'escola i finança les despeses relacionades amb el seu manteniment, que inclouen l'habitatge dels professors. El Col·legi Japonès de Barcelona satisfà les necessitats d'escolarització dels fills dels executius per a la seva posterior continuïtat dels estudis al Japó, ja que el seu currículum és el mateix que el del sistema educatiu japonès. També col·labora en l'organització i dóna suport econòmic a activitats esportives i culturals com els concursos d'oratória japonesa, campionats de beisbol, celebració de l'Any Nou japonès, concerts de música, activitats infantils, entre d'altres.

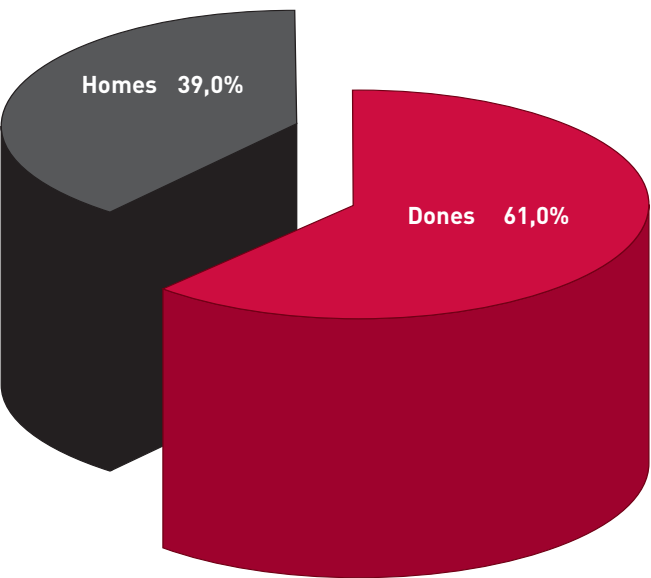
Entorn dels executius japonesos s'ha desenvolupat una sèrie de serveis destinats especialment per a ells: restaurants de cuina japonesa, agències de viatges, immobiliàries, consultories i empreses de mediació que inclouen traducció, acadèmies de llengua, supermercats de menjar japonès, llibreries, biblioteca, tallers de ceràmica. La Biblioteca Japonesa a Barcelona, creada el 1992, va ser una iniciativa de Yamashita Yoshizumi, propietari d'alguns dels restaurants de cuina japonesa més prestigiosos de la ciutat, com també d'altres empreses orientades a servir a la comunitat, amb el suport de l'Associació Cultural Hispano-Japonesa; el fons de la biblioteca —de més de 20.000 volums— es manté, en part, gràcies a les donacions dels executius que canvien de destí i estudiants que abandonen el país.

Residents japonesos a Espanya (2005)

Elaboració pròpia. Font: Anuario Estadístico de Extranjería. Ministerio de Treball i Afers Socials

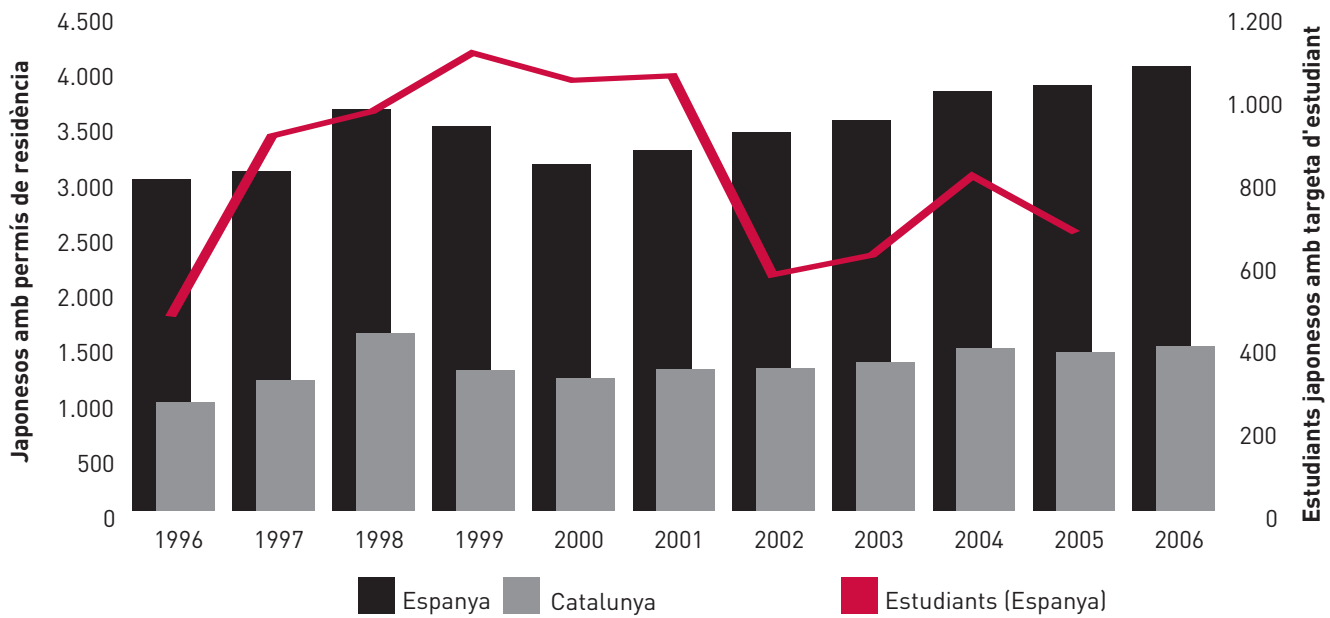
Estudiants japonesos a Espanya (2005)

Elaboració pròpia. Font: Anuario Estadístico de Extranjería. Ministerio de Treball i Afers Socials

Estudiants

El Japó va ser el primer país d'Àsia que va enviar estudiants a l'estranger d'una forma significativa des de final del segle XIX, tot i que a Espanya van arribar molt pocs en aquella època. No obstant això, els japonesos constitueixen el grup d'estudiants asiàtics més important a Espanya. El 1999 es van atorgar 1.101 permisos per estudis, que es van reduir gairebé a la meitat el 2002, com a conseqüència, entre d'altres raons, de l'11 de setembre de 2001. Per al 2006 s'ha recuperat una mica el seu volum, encara que per primera vegada els procedents de

Japonesos amb permís de residència i estudiants (1996-2006)

Elaboració pròpia. Font: *Anuario Estadístico de Extranjería*. Ministeri de Treball i Afers Socials. Direcció General de Policia. Anys 1997-2007

la Xina estan a punt de superar-los. Belles Arts ha estat l'especialitat predominant, i Espanya s'ha unit a altres destins europeus com França i Itàlia. També és important el seu interès per la llengua espanyola, l'arquitectura, la música, etc. Els artistes han estat pioners en la difusió de determinades imatges d'Espanya, i especialment de Catalunya, al Japó. L'arquitectura de Gaudí i la pintura de Picasso són dues de les icones més emblemàtiques d'Espanya al Japó i motiu de visita imprescindible a Barcelona per part de nombrosos turistes (una mitjana de 250.000 anuals) en la seva ruta europea.

El turisme cultural inclou modalitats com la matriculació per aprendre castellà, i fins i tot català, en acadèmies de llengua públiques i privades. Espanya està de moda al Japó com confirma l'obertura d'un parc cultural dedicat al país el 1994. Allà es pot trobar, per exemple, la muntanya de Montserrat o el carrousel Gaudí. L'elecció d'Espanya està molt motivada pels atractius que s'hi troben: l'arquitectura, la pintura i la música són els més importants. Alguns artistes (pintors, músics) han acabat establint-se al país d'una manera definitiva, com també professionals, per exemple, en l'àmbit de l'arquitectura.

Un altre tipus d'atractiu de Catalunya que atreu cada vegada a més estudiants són les escoles esportives de tennis i golf. Alguns estudiants van acabar formant part del cos diplomàtic: Suzuki Kazumi, actual cònsol general del Japó a Barcelona, va estudiar a la ciutat comtal quan era jove. També sobresurten com a hispanistes i traductors de les grans obres literàries antics estudiants com Ogiuchi Katsuyuki, professor de la Universitat de Tòquio. La llengua catalana s'està obrint pas entre els estudiants japonesos i cada vegada són més els qui la dominen. Fukuda Makiko, doctora en Filologia Catalana i professora de la Universitat Autònoma de Barcelona, ha traduït la llei lingüística catalana per a la seva publicació en japonès.

La majoria dels estudiants japonesos a Espanya i a Catalunya són dones, algunes de les quals acaben quedant-se per sempre. Els motius són diversos: l'augment de la desocupació al Japó, la necessitat d'una major formació exigida pel mercat laboral a la dones, la disponibilitat de mitjans econòmics familiars i el desig d'experimentar la vida a l'estranger.

Matrimonis mixtos. La comunitat intercultural

La comunitat japonesa compta amb més dones que homes en una proporció del 56% per al total de residents i del 61% per a estudiants, l'any 2005. Les dades de matrimonis mixtos demostren que la comunitat japonesa no compleix el tòpic d'hermetisme i aïllament, o només en part, ja que és la comunitat asiàtica amb la taxa més alta de matrimonis amb persones no coètniques, assolint el 2,36% del total dels residents, enfront, per exemple, del 0,32% dels xinesos. Els matrimonis mixtos solen ser de dones japoneses amb homes no japonesos, mentre que el cas contrari és minoritari. D'altra banda, també és remarcable que el matrimoni no comporta directament la naturalització; els japonesos són els qui, proporcionalment, menys sol·liciten la nacionalitat espanyola, tot i reunir els requisits.

La internacionalització matrimonial és un nou fenomen a la societat japonesa. Dins del país és més habitual que els homes es casin amb dones estrangeres, mentre que fora es produeix el cas oposat. Una de les raons és que predominen les dones solteres sobre els solters en el moment d'arribar a Espanya, ja que els executius expatriats solen estar casats. Els matrimonis mixtos han donat lloc a un segment especial de la comunitat japonesa a Catalunya i és l'origen de l'associació Tampopo, creada el 1995, punt de trobada d'aquestes dones que s'esforcen per tal que els seus fills rebin el llegat cultural japonès.

Entrevista al Sr. Kobayashi Takatoshi, president de la Suiyokai (Associació d'empresaris japonesos a Catalunya) i de Kao Chemicals Europe

Com ha evolucionat la presència dels empresaris japonesos i de les inversions japoneses a Catalunya durant l'última dècada?

Abans Catalunya resultava un lloc molt atractiu per la seva capacitat tecnològica i la qualitat de la seva mà d'obra; a més, la relació entre cost i execució era millor que en altres països i constituïa una bona porta d'entrada per al gran mercat europeu. Catalunya oferia avantatges en la producció, especialment en el sector de la mecànica amb costos barats, avantatges en els impostos i bons mitjans de comunicació i transport.

Fins ara la gestió de la producció operava en una única empresa, per tant Catalunya era un país interessant per als japonesos. Però la situació està canviant i la competència a escala global cada vegada és més gran. Actualment, la UE s'està ampliant i els salaris a Espanya cada vegada són més alts, tot i que encara inferiors que a Alemanya. La tendència general a Europa és el trasllat de la producció total o parcial a l'Europa de l'Est pels costos més barats i les millores de la infraestructura logística, com succeïa en el passat a Espanya. Així doncs, Catalunya ha perdut part del seu atractiu com a lloc per a la producció.

Per tal de tenir un funcionament eficaç, les companyies japoneses preparen i divideixen les funcions de les amfitriones. Això significa la separació de la gestió i el capital de la producció. Les funcions de gestió i capital es troben, per exemple, a Alemanya o els Països Baixos, i la producció ara es trasllada a l'Europa de l'Est. Les companyies ja presents a Catalunya continuaran operant amb tota seguretat aquí, però les noves inversions tenen en compte el millor lloc en termes de qualitat i cost.

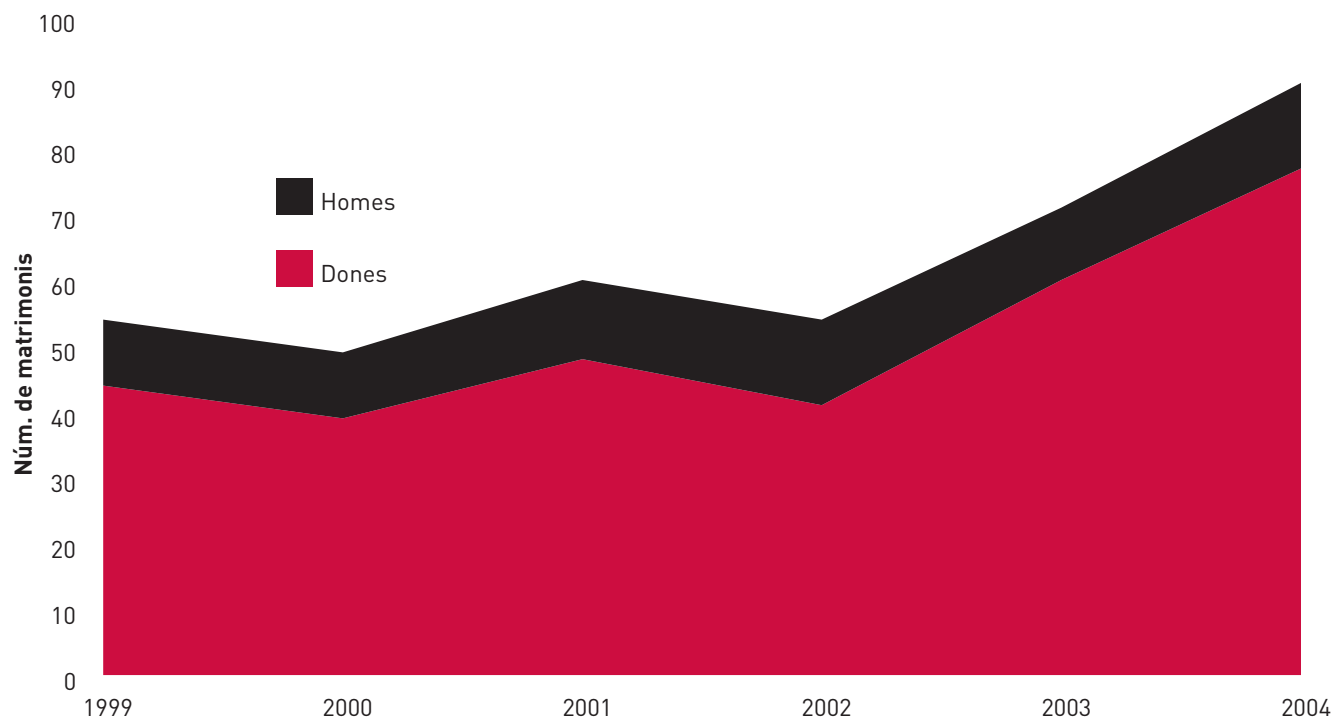
Abans existien algunes diferències quant a l'estil de gestió, però ara és igual pràcticament arreu. La gestió s'ha globalitzat i les empreses japoneses són empreses globals.

La vida a Barcelona és bona tot i que cal fer front a un augment de problemes com els robatoris. Un euro fort i les multes també són problemes. Pel que fa al visat i permisos de residència, és un procés llarg amb una gran incertesa pel que fa als terminis. A Alemanya, per exemple, quan una família japonesa arriba al país, pot obtenir el visat i la residència en un dia. A Espanya mai no se sap quin dia s'obtindrà i són necessaris almenys tres mesos, la qual cosa suposa una gran diferència. Hem parlat sovint amb el Govern català d'aquest tema però sense cap resultat.

No obstant això, el menjar i el caràcter de la població de Catalunya és millor que en altres països europeus.

Matrimonis de japonesos amb no-japonesos (1999-2004)

Elaboració pròpia. Font: *Anuario Estadístico de Extranjería*. Ministeri de Treball i Afers Socials. Direcció General de Policia. Anys 1997-2007

El *hoshuko*, o escola de llengua japonesa, va ser creada per aquests matrimonis mixtos que desitgen que els seus fills aprenguin la llengua i cultura japoneses i funciona en horari extraescolar, els dissabtes. Les classes abans s'impartien en un centre cívic de Pedralbes i ara en el Col·legi Japonès de Sant Cugat del Vallès. Sens dubte, aquestes famílies constitueixen un exemple actiu d'interculturalitat i d'obertura a l'exterior.

Manga, sushi... La cultura japonesa a Catalunya

L'abast de la presència cultural japonesa a Catalunya supera el node de la seva diàspora. Fenòmens com ara el *manga* i l'*anime* (cinema d'animació) compten amb un dels seus principals punts de trobada al Saló del Manga de L'Hospitalet de Llobregat, o els festivals d'*anime*, a Barcelona. La cuina japonesa, simbolitzada pel sushi, també s'ha convertit en una icona de modernitat. Les arts marcial com el judo i el karate han passat a formar part del món esportiu espanyol, fins al punt d'haver-se convertit en una potència mundial en la seva pràctica. Altres aspectes de la cultura japonesa com el cultiu de bonsais, la cerimònia del te, l'arranjament floral conegut com a *ikebana*, o la cal·ligrafia es difonen cada vegada més al país.

Malgrat tot, els artistes japonesos establerts a Catalunya, especialment de ceràmica i pintura, es queixen del poc interès de la societat pel seu treball; mentre al Japó podien viure de la venda de les seves obres, a Espanya gairebé és impossible. D'altra banda, les orquestres simfòniques del país també compten amb molts virtuoses japonesos.

En definitiva, la diàspora japonesa a Catalunya es caracteritza per la seva heterogeneïtat. Alguns dels seus membres ja fa 30 anys que hi viuen i altres no superen una estada de més de tres. D'altra banda, s'està experimentant, tal com descriu Paul White en altres països europeus, el pas d'una emigració institucionalitzada (executius expatriats d'empreses transnacionals) a una altra individualitzada (estudiants, professionals, artistes, dones), en què la decisió d'emigrar és personal i voluntària. Mentrestant, la globalització de la producció cultural i tecnològica japonesa, cada vegada més present en la vida quotidiana, acompanya aquells que per un motiu o un altre es troben aquí, incrementant amb la seva presència la diversitat cultural del país. ●

Referències bibliogràfiques

BELTRÁN, Joaquín i SÁIZ, Amelia. "Comunidades asiáticas en Cataluña". A: RICA-E-CIDOB, *Población y actividades económicas de las comunidades asiáticas en España*. Documentos CIDOB-Asia 10: 31-47, 2006.

DÍAZ, Adenso; KAWAMURA, Yayoi. *La cultura empresarial japonesa en España*. Madrid: Editorial Civitas, 1994.

FUKUDA, Makiko. "Col·legi Japonès de Barcelona. Les ideologies lingüístiques d'una comunitat expatriada a Catalunya". *Treballs de Sociolingüística Catalana* 18: 209-228 (2005).

PERNAU, Gabriel i LUQUE, Carmen. "'Arigato', Barcelona!". *Barcelona. Metròpolis Mediterrània* 37: 79-85 (1997).

VALLS CAMPÀ, Lluís. "La presencia humana de Japón en España". *Papers* 54:157-167 (1998).

WHITE, Paul. "La emigración japonesa a Europa: Desde lo institucional a lo individual". A: Beltrán, Joaquín ed., *Las diásporas de Asia Oriental en Europa Occidental*. Documentos CIDOB-Asia 13: 17-37, 2006.

* Aquest treball és resultat en part del projecte d'investigació MEC I+D (HUM2005-08151) "Interculturalitat d'Àsia Oriental a l'era de la globalització"